

UMUMIY O`RTA TA'LIM MAKTABI O`QUVCHILARIDA MILLIY ONGNI SHAKLLANTIRISH DOLZARB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

“UNIVERSITY OF ECONOMICS AND PEDAGOGY” NOTM

katta o`qituvchisi

Yusupova Diloromxon Sabirdjanovna

Boshlang`ich ta`lim yo`nalishi 2-bosqich talabasi

Raxmatullaeva Zuxra Muxammadsodiqovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o`rta ta`lim maktabi o`quvchilarida milliy ongni shakllantirish dolzarb pedagogik muammo ekanligiga to`xtalib o`tilgan.

Kalit so`zlar: milliy ong, urf-odat, an'ana, qadriyat, ma'naviyat, rivojlanish, tarbiyalash, shakllantirish, omil, pedagogik ta'sir, milliy g`urur, milliy iftixor va milliy o`zlikni anglash.

Annotation: This article focuses on the fact that the formation of national consciousness among general secondary school students is an urgent pedagogical problem.

Key words: national consciousness, custom, tradition, value, spirituality, development, education, formation, factor, pedagogical effect, national pride, national pride and awareness of national identity.

Аннотация: В данной статье акцентируется внимание на том, что формирование национального самосознания у учащихся общеобразовательных школ является актуальной педагогической проблемой.

Ключевые слова: национальное сознание, обычай, традиция, ценность, духовность, развитие, образование, формирование, фактор, педагогический эффект, национальная гордость, национальная гордость и осознание национальной идентичности.

Umumiy o`rta ta`lim maktab o`quvchilarda milliy ongni shakllantirish masalasi yoshlarni tarbiyalashning asosiy jihatlaridan biridir.

Milliy ong – muayyan millatga mansub kishilar tomonidan milliy qadriyatlarga tayangan holda ijtimoiy munosabatlar hamda hayotiy faoliyatlarni samarali tashkil etishga nisbatan ongli yondashuv darajasi sanaladi. Falsafiy manbalarda “milliy ong” tushunchasiga shunday ta`rif beriladi: “millatning yagona tili, urf-odatlari, an'analari, qadriyatlari va ma'naviyatining pastdan yuqoriga, oddiydan murakkabga tomon rivojlanib borishining muhim mezonini [3] hisoblanadi. O`z navbatida milliy ongning rivojlanib borishi har bir millatning o`z-o`zini anglash darajasiga ko`taradi. O`quvchilarda milliy ongni shakllantirishga qaratilgan faoliyat mohiyatini yoritishda “rivojlanish”, “tarbiyalash”, “shakllantirish”, “omil”, “pedagogik ta'sir”, “milliy

g`urur”, “milliy iftixor” va “milliy o`zlikni anglash” kabi tushunchalar tayanch tushunchalar sifatida namoyon bo`ladi. Tadqiqot muammosini ijobiy hal etishda bu tushunchalarning mazmunini to`laqonli anglab olish taqozo etiladi. Ko`plab adabiyotlarda «shakllanish», «rivojlanish», «tarbiyalash», ayrim manbalarda esa «ijtimoiylashuv» tushunchalarining yagona mantiqqa egaligi qayd etiladi.

«Shakllantirish» va «rivojlantirish» tushunchalarining o`zaro bir-birini o`rnini to`ldiruvchi tushunchalar ekanligi to`g`risidagi qarashlar ham mavjud. Ularga ko`ra, shakllantirish jarayoni rivojlantirish va rivojlantirish jarayoni esa shakllantirish negizida sodir bo`lishi g`oyasi ilgari suriladi. Shaxsni tarbiyalash tarbiya jarayonini tashkil etish chog`ida ro`y berib, shaxsda ma`lum ma`naviy-axloqiy, irodaviy va shaxsiy xislatlarni qaror toptiradi. Tarbiya ijtimoiy hayotning umumiy va muhim kategoriyasi sanaladi. Shu bilan birga ijtimoiy hodisa sifatida bir qator xususiyatlarga ega. Masalan, ajdodlar tomonidan to`plangan tajribalarni avlodlarga etkazish, insoniyat tomonidan yaratilgan bilimlarni egallash, inson salomatligi va rivojini ta`minlash, dunyoqarashni tarkib toptirish va boshqalar. Tarbiya jarayonining samarasi maqsadning aniq belgilanganligi, faoliyat asosida tashkil etilgan faoliyatning natijalanganligi va uning mazmunida aks etuvchi ko`rsatkichlar bilan belgilanadi. Yuqoridagi fikrlarga tayangan holda qayd etish lozimki, o`quvchilarda milliy ongni shakllantirish uzoq muddatli, tizimli va izchil yondashuvni talab etuvchi pedagogik faoliyat jarayonidir. Bu jarayon barkamol shaxs va malakali mutaxassisni tarbiyalash borasidagi ijtimoiy maqsadni amalga oshirish borasidagi yaxlit jarayonning muhim tarkibiy qismi sanaladi. Umumiy o`rta ta`lim o`quvchilarida milliy ongni shakllanganligini aniqlash uchun bu tushunchaning mohiyatini anglab olish talab etiladi. Shu sababli uning manbalarda yoritish holatini tahlil qilish asosida o`quvchilarda milliy ongni shakllanganlik darajasini aniqlashga yordam beruvchi mezonlarni yaratishga urinib ko`ramiz. Milliy iftixor tuyg`usi – o`z milliy mansubligidan fahrlanish imkoniyati. Milliy iftixor tuyg`usi o`z millatining boy tarixi, madaniy va ma`naviy merosidan, uning jahon sivilizatsiyasiga qo`shgan hissasidan g`ururlanish imkoniyati. Milliy iftixor tuyg`usi – o`zligini anglash va o`zgalarni tushunishga da`vat etuvchi qudratli kuch. Ko`rinib turibdiki, bu o`rinda g`urur tushunchasini shaxsga, iftixor tushunchasini millatga xos tuyg`u sifatida e`tirof etadilar. Aynan mana shu holat ular o`rtasidagi farqni ko`rsatuvchi ko`rsatkich sifatida qabul qilinadi. Har ikki tushunchaga berilgan ta`rifdan g`urur tushunchasi individuallik, iftixor tushunchasi esa ijtimoiylik xususiyatiga ega bo`ladi, degan xulosaga kelish mumkin. Milliy g`urur (iftixor), – deb ta`rif beriladi manbalarda, - shaxs yoki ijtimoiy guruhning milliy o`z-o`zini anglashi asosida shakllanadigan ajdodlari qoldirgan moddiy ma`naviy meros, o`z xalqining jahon sivilizatsiyasiga qo`shgan hissasi, o`zga millatlar oldidagi qadr-qimmat, obro`-e`tiboridan fahrlanish hissini ifodalovchi tushuncha. Bu tuyg`u shaxsda quyidagi shakllarda namoyon bo`ladi: – millatning

yutuqlari, obro`-e'tibori bilan fahrlanish, uning muammolariga befarq bo`lmaslik; – xalqi, millatining taqdiri uchun jonkuyar bo`lish; – o`z millatining moddiy-ma'naviy merosini asrab-avaylash; – xalq odatlari, an'analari, qadriyatlarini hurmat qilish, ularni boyitish va takomillashtirish to`g`risida qayg`urish; – xalqi, millatiga mehr-muhabbatini amaliy faoliyatda namoyon qilish. Milliy g`urur, milliy iftixor o`zi mansub bo`lgan millat, xalqning ravnaqi, taraqqiyoti uchun kurashishnigina emas, shu bilan birga o`zga millatga mansub kishilarga hurmat-ehtirom ko`rsatishni taqozo qiladi. Bunday tuyg`uga ega ma'naviy etuk kishi milliylikni millatchilikdan, haqiqiy milliy g`ururni millatparastlikdan farqlay oladi, boshqa millat vakillarining izzat nafi va g`ururini kamsitmaydi. Shuningdek, milliy g`urur va iftixor tuyg`usiga ega insonda milliy o`zlikni anglash tuyg`usi shakllanadi. Milliy o`zlikni anglash bu millatchilik emas, balki o`z millati, xalqi, an'analari, urfodatlari, tug`ilib o`sgan joyi, Vatani, tili, dini, avlod-ajdodlari, kasb-kori, shajarasi, oilasidan g`ururlanish, ularni avaylab-asrash hamda boshqa xalqlar va millatlarni ham hurmat qilish demakdir. Muammoga oid manbalarni o`rganish, shaxsda milliy ongni shakllantirish jarayonida quyidagilar muhim o`rin tutishi aniqlandi:

1. Milliy mansublik – shaxsning muayyan millat vakili ekanligini ifodalovchi holat, maqom. Mazkur tushuncha shaxsning nasabini ham ifodalashga xizmat qiladi. Zero, ota-ona yoki sulolaning qanday millat vakili ekanligi farzandlarda ana shu millatga xos xususiyatlarning namoyon bo`lishini kafolatlaydi. Milliy mansublikni belgilashda onaning maqomi muhim ahamiyatga ega.

2. Milliy tuyg`u, ruhiyat (milliy psixologiya) – sub'ektning ob'ektga bo`lgan muhim munosabati, mazkur munosabat mazmunida aks etuvchi xususiyat bo`lib, u ijtimoiy munosabatlar, shaxsning atrof-muhitga ta'sirida namoyon bo`ladi. Milliy tuyg`uga ega shaxs o`zini millat vakili ekanligini his eta olishi, u kechiradigan turmush tarzi millatdoshlariniki bilan uyg`un bo`la olishi lozim.

3. Milliy xarakter – millat vakillari ruhiyatida aks etuvchi barqaror psixik xususiyatlar birligi bo`lib, u ham ijtimoiy borliqqa munosabatda aks etadi. Millat vakillarining turmush tarzi, ijtimoiy maqsadlari, hayotiy faoliyatlari hamda ruhiy kechinmalarining yaxlitligi milliy xarakterga xos etakchi psixik xususiyatlarni ifodalashga xizmat qiladi [3].

4. Milliy o`z-o`zini anglash – har bir millat (elat)ning o`zini real mavjud sub'ekt, muayyan moddiy va ma'naviy boylklarni ifodalovchisi, yagona til, urf-odatlar, an'analar, qadriyatlar va davlatga mansubligini, manfaatlar hamda ehtiyojlar umumiylikni tushunib etishlaridir. Milliy o`z-o`zini anglash millatning jahon hamjamiyatida tutgan o`rni va uning umumiy taraqqiyotiga ta'sirining munosib baholanishiga xizmat qiladi.

5. Milliy g`urur har bir millatning o`z-o`zini anglashi natijasida sodir bo`ladigan ichki ruhiy kayfiyat. Bu tuyg`u o`z ona zamini, ajdodlar tomonidan

qoldirilgan moddiy ma'naviy merosdan, o'z millatining jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan hissalaridan o'zga millatlar oldidagi qadr-qimmati, oro'-e'tibori bilan fahrlanish hissiyotidir. ... Milliy g'urur har bir insonda o'z millatining moddiy ma'naviy merosini o'zlashtirish, urf-odatlarini, an'analar, qadriyatlari, tarixini mukammal bilish va uni o'zga millatlar bilan qiyoslash

natijasida shakllanadi hamda unda o'z millatiga mehr-muhabbatini oshirib boradi"[1]. Milliy g'ururga egalik millat vakili sifatida o'zi mansub bo'lgan millat tomonidan tarixiy taraqqiyot davomida qo'lga kiritilgan yutuqlardan, millatning jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasidan fahrlanishnigina ifodalab qolmay, balki milliy taraqqiyot, millat taqdiri va istiqboli uchun kurashish, bu borada chuqur mas'ullikni his etish hamdir.

6. Milliy iftixor – milliy g'urur tuyg'usiga egalikning yuqori bosqichi bo'lib, u millatning “yaxlit ijtimoiy birlik ekanligini ongli ravishda his qilishidir”. Milliy iftixor tuyg'usiga egalik, shuningdek, millatning kishilik taraqqiyoti tarixida tutgan o'rnini, jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan munosib hissasini, qadr-qimmati, obro'-e'tiborini munosib baholay olish, millat istiqboliga bo'lgan ishonchga egalikni ham ifodalaydi. Demak, umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarida milliy ongni shakllantirish ijtimoiy zaruriyat bo'lib, bu muammoning hal etilishi milliy rivojlanishimizni mustahkamlash va millatning xalqaro maydondagi obro'sini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Abdullayev M. E. Etnopedagogik qadriyatlar vositasida o'quvchilarda milliy g'urur tuyg'usini shakllantirish tizimi: p. f. b.f. d. (phd) dis. Farg'ona – 2022.
2. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. Birinchi jild. Toshkent, 2000.
3. <https://www.hufocw.org>.